

« چِستی، چرایی و چگونگی حفظ عمومی قرآن کریم »

اشاره

در سال های اخیر موضوع حفظ قرآن کریم در جامعه بیش از گذشته مطرح شده است. آنچه بیش از همه نگارنده را به نوشتن این مقاله واداشت، مشاهده شتابزدگی ها، سطحی نگری ها و ساده اندیشی ها و در نتیجه بروز آسیب های تربیتی به ویژه در دوره های تحصیلی است که گاهی به دین گریزی کودکان و نوجوانان منجر می شود. لذا از تمام کسانی که به تعلیم حفظ قرآن کریم مبادرت می ورزند خواهشمندم ضمن مطالعه این مقاله، در مطالب گفته شده عمیق تر و دقیق تر بیاندیشند و نیز با نقد این نوشتار، به پرورش و اثر بخشی آن کمک نمایند.

رضا نباتی

مقدمه

در آغاز بعثت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله برای حفظ قرآن کریم از تحریف و نیز گسترش آن، راهی جز به خاطر سپردن آیات الهی وجود نداشت؛ ولی اکنون که چاپ و نشر به پیشرفتی باور نکردنی دست یافته، چه ضرورتی برای حفظ قرآن کریم وجود دارد؟ در صورتی که ضرورتی برای این موضوع وجود داشته باشد، آیا امکان حفظ قرآن کریم توسط عموم افراد جامعه به ویژه عموم کودکان و نوجوانان کشور وجود دارد؟ با توجه به تفاوت آموزش عمومی قرآن با آموزش های تخصصی، چگونه می توان به عمومی سازی حفظ قرآن مبادرت ورزید؟ ... هدف از این نوشته، پرداختن به چنین سؤال هایی است که در قالب تبیین اجمالی « چِستی، چرایی و چگونگی » (فلسفه وجودی) حفظ عمومی قرآن کریم تقدیم می شود.

الف: چِستی حفظ قرآن

بیش از هر چیز باید دید « هستی » و « چِستی » چیست؟ « هستی » موضوعی جدا از « چِستی » است که در فلسفه به آن « ماهیت » گفته می شود. « هستی » همان تصویری است که ما از یک شی در ذهن خود داریم. مثل تصویری که از یک درخت داریم.

ولی « چِستی » که در فلسفه به آن « وجود » گفته می شود، تصویری که ما از یک موضوع داریم و در عین حال، آن موضوع را در پیش روی خود می بینیم (مانند لمس یک درخت)

همه ما درباره حفظ قرآن کریم کم و بیش نظرات نزدیک به هم داریم. اما آیا چِستی ما هم درباره حفظ قرآن یکسان است؟ لذا برای درک چِستی حفظ قرآن، باید اول آن را « تعریف » کرد. بدیهی است این تعریف باید جامع و مانع باشد تا از تفسیر به رأی و بدفهمی در امان بماند. آنچه در زمینه تعریف حفظ قرآن در کتب و مقاله ها یافت شد، اجمالاً به شرح زیر است: حفظ قرآن یعنی « یاد گرفتن و از بر کردن قرآن کریم » و حافظ قرآن یعنی « کسی که همه قرآن کریم و یا بخشی از آن را از بر باشد. »

همانطور که می بینید این تعریف، می تواند از جهات مختلف دارای اشکال باشد. هم از منظر جامعیت و هم از نظر مانعیت. مثلاً می توان پرسید در این تعریف آیا منظور حفظ، همراه با فهم قرآن است یا بدون درک و فهم؟ همچنین آیا عمل کردن به آیه، شرط حافظ بودن هست و یا خیر؟ آیا این تعریف با آنچه در کتاب و سنت وارد شده مطابقت دارد؟ در لایه های بعدی این تعریف باید مشخص شود که در این تعریف، مخاطب حفظ قرآن، مخاطب عام (آموزش عمومی) است و یا در این تعریف تفکیکی بین حوزه عمومی و تخصصی صورت نگرفته است؟

« حفظ عمومی قرآن »

با توجه به اهمیت حفظ قرآن کریم در سال های اخیر و تأکیدات مقام معظم رهبری بر عمومی سازی حفظ قرآن و نیز با عنایت به محوریت « تربیت ده میلیون حافظ قرآن » در اهداف آموزش عمومی قرآن (مصوب شورای توسعه فرهنگ قرآنی کشور) و نیز جدایی آموزش عمومی قرآن از آموزش های تخصصی در این سند، ضرورت توجه بیش تر و عمیق تر به این موضوع را اثبات می کند. لذا بهتر است در تعریف حفظ قرآن، به این نکته نیز پرداخته شود.

حفظ عمومی (یا اجمالی، یا مقدماتی و یا نسبی) درجه ای از حفظ قرآن است که در آن حافظ قرآن ضمن تسلط نسبی بر آیات و سوره های خاص، با مفهوم اجمالی برخی از آیات آشناست و از آن در فرایند تفکر و عمل بهره می گیرد. به صورت خلاصه می توان گفت :

« حفظ عمومی قرآن = حفظ حروف + حفظ حدود »

حفظ حروف یعنی حفظ الفاظ (کلمات، عبارات و آیات قرآن کریم) همراه با حفظ حدود یعنی عمل به معانی، مفاهیم و معارف آن ؛ و حافظ قرآن کسی است که با از بر کردن الفاظ قرآن کریم و فهم و تدبر در آن ها، برنامه زندگی فردی و اجتماعی خود را تعیین کرده و با عمل به محفوظات، سعی در حفظ خود، از اشتباهات کوچک و بزرگ دارد.

تاریخچه حفظ قرآن

از آنجا که حفظ قرآن کریم از اولین و مهمترین شیوه های تبلیغ و ترویج دین اسلام بوده است، لذا بیان تاریخچه اجمالی مفید و بلکه لازم به نظر می رسد. اهمیت حفظ قرآن در صدر اسلام از آن جهت بوده که اغلب مردم از مهارت خواندن و نوشتن محروم بودند. لذا حفظ قرآن مورد تأکید بود. چرا که یکی از ابزار صیانت از تحریف قرآن محسوب می شد. روش و منش (سنت) پیامبر اکرم در صدر اسلام روش « **إقراء** » و « **إسماع** » بود.

الف) روش « **إسماع قرآن** »

« **إسماع** » در لغت به معنای شنواندن است و این کار به همین معنا در قرآن به کار رفته است. (سوره روم، آیه ۵۲) مراد از **إسماع** قرآن، شنواندن آن به گوش مردم است که معمولاً در مکه و نسبت به مشرکان قریش، حاجیان و رهگذران صورت می پذیرفت.

طبق شواهد تاریخی، در سال های ابتدای رسالت، رسول خدا (ص) در مسجد الحرام می نشست و به تلاوت قرآن می پرداخت و یا به نماز می ایستاد و سوره هایی را قرائت می کرد و به این ترتیب آیات قرآن را به گوش رهگذران می رساند. به عبارت دیگر، رسول خدا (ص) در قالب عبادات روزانه خود، رسالت تبلیغی خویش را نیز دنبال می کرد.

واضح است که در این موارد، آیات قرآن بدون هیچ توضیحی به گوش مردم می رسید و اشکالی هم در کار رسول خدا (ص) که ابلاغ کلام وحی بود، به وجود نمی آورد. زیرا آیات و سوره های مکی بر محور عقاید از جمله مبدأ و معاد دور می زد و به دلیل تکرار مضامین آن در سوره ها، درک آن ها آسان بود. علاوه بر آن، مخاطبان این آیات قوم عرب و آشنا به زبان قرآن بودند و برای فهم آن آیات و به ویژه اخطار و اندازهای قرآن، مشکلی احساس نمی کردند.

ب) روش « **إقراء قرآن** »

پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله در مقابل مؤمنان، سیاست « **إقراء قرآن** » را پیش گرفت که به معنای « **تعلیم همه جانبه قرآن** » بود. ضرورت این کار از آنجا بود که مؤمنان پس از وارد شدن به دایره مسلمانی، نیازمند آموزش احکام دینی بودند. اما آیات قرآن غالباً فاقد جزئیات احکام و مقررات دینی بود. لذا رسول خدا صلی الله علیه و آله در کنار تعلیم قرآن، گاه با توضیحات شفاهی و گاه به شکل عملی، مؤمنان را در جریان جزئیات احکام و شرایع قرار می داد و به تدریج با تفسیر بسیاری از آیات قرآن آشنا می کرد.

اعزام حافظان قرآن

همچنین حافظان قرآن، مبلغان اصلی دین مبین اسلام بودند که ضمن تسلط بر حفظ الفاظ و معانی آیات و سوره ها، یا سنت نبوی و سیره علوی را از نزدیک درک کرده و یا از طریق شاگردان و صحابه ایشان با تفسیر و احکام و روایات آشنا شده بودند. ایشان نقش بزرگی در گسترش شریعت اسلام از طریق تعلیم قرآن کریم داشتند و بسیاری از ایشان در این راه به شهادت رسیدند. تنها در یکی از جنگ ها، حدود ۷۰ نفر از حافظان قرآن به شهادت رسیدند.

ب: « چرایی » حفظ قرآن کریم

کارکرد حفظ قرآن

آنچه گفته شد تنها دلایل توجه به موضوع حفظ قرآن نیست؛ بلکه مهم ترین و اصلی ترین محوری که امروز « نیاز به حفظ قرآن در جامعه را با اهمیت جلوه می دهد، این است که حافظ قرآن می تواند از این مهارت در زندگی فردی و اجتماعی خود بهره گرفته و در سبک زندگی اسلامی و دینی خود و به ویژه در میادین سخت فرهنگی و اعتقادی به آن تمسک یابد. البته اگر حفظ الفاظ صرف نباشد.» و امروز مهم ترین کارکرد تربیت حافظان قرآن باید همین معنا باشد.

پس، کلام الهی تنها برای جلوگیری از تحریف و نابودی به خاطر سپرده نمی شد تا با پیشرفت صنعت چاپ، حفظ قرآن بیهوده جلوه کند. بلکه انگیزه های گوناگونی برای حفظ قرآن کریم وجود داشته و دارد.

با عنایت به موضوع گسترش حفظ عمومی قرآن کریم باید با توجه به « نیاز »، « توان » و « ذائقه » مخاطبان برنامه ریزی شود؛ و الا با توجه به دشواری های حفظ و تثبیت آن برای عموم مردم، گسترش این مهارت، عقیم و بی نتیجه خواهد بود.

به عقیده نویسنده: « گسترش حفظ قرآن کریم در سطح عمومی، عقیم خواهد بود، اگر در کنار سبک زندگی اسلامی و بر اساس نیاز مخاطب ارائه نشود.» و این مهم در عرصه و گستره عمومی حتماً نیازمند پیوست پژوهشی و برنامه ریزی درسی و آموزشی است.

« برنامه ریزی درسی » بخش از برنامه ریزی آموزشی است که طی آن اهداف، محتوای آموزشی، روش تدریس و ارزش یابی مشخص می شود. برنامه ریزی درسی فرایندی است که از نیازسنجی شروع و به ارزش یابی پیشرفت تحصیلی که نقطه اطمینان بخش یادگیری است ختم می شود.

تعیین اهداف آموزش حفظ که بر اساس نیازسنجی انجام می گیرد، اولین گام در برنامه ریزی است. نیازسنجی فرایندی است که وضعیت موجود را با توجه به شاخصه های وضعیت مطلوب مورد بررسی قرار داده و ضرورت های تربیتی آن را مشخص می کند. این نیازها بر اساس مطالعه و شناخت مخاطب، نظرات علمی و دیدگاه های کارشناسان و شرایط موجود تعیین می شود و بر اساس آن اهداف قصد شده یک برنامه تعیین می گردد.

اکنون باید دید برای تعیین اهداف قصد شده برای برنامه حفظ قرآن کریم در دوره عمومی از کدام شیوه برای نیازسنجی استفاده شده و بر این اساس چه اهدافی مشخص شده است؟ اما قبل از مشخص کردن اهداف، باید به ضرورت و امکان که دو شرط لازم برای هدف گذاری هستند، توجه دقیق شود.

ضرورت حفظ قرآن

در ضرورت و چرایی حفظ قرآن کریم چندان اختلاف نظری وجود ندارد. بحث بیشتر بر سر « امکان حفظ » است. علاوه بر آنچه درباره ضرورت حفظ قرآن کریم اشاره شد، خوب است ابتدا ببینیم قرآن کریم و روایات شریف در زمینه حفظ قرآن کریم چه دیدگاهی دارند و به این موضوع، چگونه نگریسته شده است؟

در قرآن کریم

شاید تنها آیه ای که به صراحت به موضوع حفظ قرآن اشاره کرده همین آیه باشد :

بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ

بلکه این قرآن، آیات روشنی است، در سینه های کسانی که به آنها علم [الهی] داده شده است

وَ مَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الظَّالِمُونَ

و هرگز آیات ما را جز ستمکاران انکار نمی کنند.

سوره عنکبوت، آیه ۴۹

البته در تفاسیر شیعه از جمله تفسیر البرهان مصداق بارز صاحبان علم که قرآن بر سینه های آنان جای گرفته را « ائمه معصومین علیهم السلام » که جانشینان بر حق پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله هستند، معرفی می کند. علامه طبرسی در جوامع الجامع علاوه بر پیامبر و ائمه، دانشمندانی که قرآن را حفظ و در سینه های خود جای داده اند و معنای آن را در سینه های خود جا داده اند مصداق این آیه می داند. در این آیه معیت و همراهی آیات قرآن با علوم الهی در سینه های صاحبان خرد، نکته ظریف و مهمی است.

برخی روایات شریف

در بخش روایات شریف، در باب حفظ قرآن کریم مطالب فراوانی را می توان ذکر کرد که به بیان یک مورد بسنده می شود. پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله می فرماید:

« إِنَّ الَّذِي لَيْسَ فِي جَوْفِهِ شَيْءٌ مِنَ الْقُرْآنِ، كَالْبَيْتِ الْخَرَابِ »

همانا کسی که اندرونش چیزی از قرآن نیست، همانند خانه ای ویران است.

خانه دل آدمی بدون وجود نور قرآن، بی فروغ و ظلمانی است. این نور قرآن است که در مسیر دشواری های دنیا می تواند چراغ راه باشد. و البته حفظ قرآن زمینه ای را مهیا می کند تا نور قرآن به مرور وارد قلب انسان شود.

در کلام رهبر معظم انقلاب

آنچه که از بیانات حکیمانه مقام معظم رهبری در دیدار جامعه قرآنی کشور با معظم له در ۱۳۹۰ درباره تربیت ده میلیون حافظ قرآن مطرح می شود را یک بار دیگر با دقت بخوانیم: « یکی از چیزهایی که می تواند تدبیر در قرآن را به ما ارزانی بدارد، حفظ قرآن است. ما حافظ قرآن کم داریم. من قبلاً گفتم که در کشور ما حداقل باید یک میلیون نفر حافظ قرآن باشند - حالا یک میلیون که عدد کمی است نسبت به این جمعیتی که ما داریم - اما حالا چون دوستان الحمدلله یک مقدماتی فراهم کرده اند، کارهایی را مشغول شده اند و دارند برنامه هایی را فراهم می کنند برای اینکه ان شاء الله حفظ راه بیفتد، ما هم امیدمان بیشتر شده و به جای یک میلیون، می گوئیم ان شاء الله ما باید ده میلیون نفر حافظ قرآن داشته باشیم. « ۱۳۹۰/۵/۵ »

همان طور که ملاحظه می شود ایشان موضوع حفظ قرآن را « مقدمه تدبیر » معرفی می کنند. لذا باید با همین نگاه حکیمانه به حوزه تربیت و یادگیری حفظ قرآن ورود پیدا کرد. چرا که غیر از این باشد، حفظ قرآن از ابزار هدایت به هدف تبدیل شده و محوریت تدبیر و هدایت بودن قرآن به فراموشی سپرده خواهد شد. و این یعنی استحاله فرهنگی

امکان حفظ قرآن

با توجه به ضرورت تربیت و رشد و تعالی انسان از مرحله بودن (بالقوه) تا شدن (بالفعل) در منابع اسلامی به ویژه قرآن و حدیث، نمی توان تصور کرد که قرائت یا حفظ قرآن بدون درک معنا و تفکر در مفهوم آن و بدون تلاش و مجاهدت در عمل و تنها با خواندن مکرر الفاظ، چندان توفیق چشمگیر و اثربخشی حاصل گردد.

از این رو برای ممکن ساختن حفظ قرآن باید مخاطب یا مخاطبان را خوب شناخت. شناخت کمی و کیفی ایشان و گستره فعالیت و توجه به امکانات و توانایی ها در انتخاب این که « چه آیه‌ای را باید به چه مخاطبی آموزش داد؟ » کمک شایانی می کند. این که بگوییم ۱۴ میلیون دانش آموز (از ۷ ساله تا ۱۸ ساله) در طول یسمال تحصیلی حافظ جزء ۳۰ قرآن بشوند قطعاً امری ناممکن است زیرا که نه ضرورت آن و نه امکان آن معلوم است و نه بر اساس شرایط و ضوابط اینکار عقلانی و منطقی است.

چند تذکر مهم

- ۱- با توجه به ضرورت تربیت و رشد و تعالی انسان از مرحله بودن (بالقوه) تا شدن (بالفعل) در منابع اسلامی به ویژه قرآن و حدیث، نمی توان تصور کرد که قرائت یا حفظ از فهمیدن و حتی عمل مستقل و تهی باشد. لذا در هیچ آیه و روایتی، قرائت و حفظ قرآن کریم، بدون درک معنا و توجه به فهم و اندیشه، ملاک و اعتبار چندانی ندارد.
- در زمینه جدایی ناپذیری خواندن یا حفظ الفاظ قرآن، از درک معنای اولیه و نیز نهی مکرر از خواندن طوطی وار و بدون فهم و تدبر در قرآن، آیات و روایات فراوان است.
- ۲- امکان حفظ قرآن در سنین کودکی، نباید منجر به سوء استفاده از این استعدادها به نفع اهداف خاص شود. محروم کردن دانش آموزان به ویژه در دوره ابتدایی به مدت یک تا سه سال از ادامه تحصیل و حفظ فشرده قرآن، از مصادیق روشن این نوع موارد است. (این نوع برنامه ریزی ها جنبه عمومی ندارد.)
- ۳- مقایسه کلاس های مدرسه با جلسات قرآن از جهات متعددی تفاوت دارد؛ لذا مقایسه مدارس با جلسات خاص قرآن، قیاسی مع الفارق است.
- ۴- حفظ و یا قرائت ترجمه آیات به جای متن آیات و به تنهایی، توصیه نمی شود. ترجمه باید در کنار متن مطرح شود تا فرصت مقایسه و بررسی درجه صحت و سقم آن مشخص گردد.

ج: « چگونگی » حفظ قرآن کریم

با توجه به آنچه که در زمینه چیستی و چرایی حفظ عمومی قرآن کریم گفته شد، اکنون می توان به برنامه ریزی آموزشی و درسی حفظ قرآن اقدام کرد و به تدوین و تبیین چگونگی حفظ عمومی قرآن کریم در مدارس پرداخت.

انواع روش حفظ قرآن

پیش از هر چیز باید دید چه قالب هایی برای حفظ قرآن وجود دارد؟ و کدامیک برای عموم مناسب تر هستند؟ برای همین منظور به این تقسیم بندی ها توجه کنید :

الف- روش های حفظ کمی :

در این نوع از حفظ، ملاک تعداد صفحات و آیات است. هرچه بیشتر؛ بهتر و مقبول تر. این نوع از حفظ قرآن که به آن « حفظ

ترتیبی » گفته می شود، حداقل به سه شکل انجام می شود :

- از اول جزء (مانند حفظ جزء ۳۰)
- از اول قرآن کریم (از سوره حمد و بقره تا ناس)
- از اول سوره (مانند حفظ سوره یاسین)

تذکر مهم : همانطور که ملاحظه می شود حفظ ترتیبی به دلیل حجم بیشتر آیات و صفحات و سوره ها برای عموم چندان مناسب نیست. بلکه این روش برای معدود افرادی که زمینه (استعداد و انگیزه) حفظ قرآن کریم را دارا هستند، توصیه می شود.

ب- روش های حفظ کیفی

حفظ کیفی، حفظی است که در آن علاوه بر حفظ الفاظ، بر سایر عناصر و مؤلفه ها نیز توجه دارد. مانند معنا، تدبر، تمسک، عمل، راهنمایی و ... که در نهایت به « انس مادام العمر فرد با قرآن کریم » به عنوان کتاب هدایت می شود. حفظ کیفی را می توان به بخش های موضوعی، تخصصی و عمومی تقسیم کرد که هر یک می توانند زمینه ساز ماتب بعدی نیز باشند.

۱- حفظ موضوعی

در این جا حفظ قرآن کریم را از ساده ترین مرحله آغاز می کنیم :

- **واژه:** گاهی حفظ یک واژه قرآنی برای یک کودک از حفظ یک سوره جذاب تر و مناسب تر است. واژگان مشترک زبان فارسی و قرآن را در متن آیات بیابید و حفظ قرآن را با حفظ واژگان قرآنی شروع کنید. مانند: **نور، کتاب، قلم** و ...
- **ترکیب:** گاهی حفظ یک ترکیب قرآنی برای یک کودک جذاب است. ترکیب های ساده و پرکاربرد را در متن آیات بیابید و دانش آموزان سؤال کنید. مانند: **نعمت الله، الحمد لله** ... و

- **پیام قرآنی:** یک جمله قرآنی پر معنا و هدایت گر مانند: « **و بالادین احسانا** » و با « **و قولوا للناس حسنا** » در قرآن بیش از ۳۵۰۰ هزار پیام قرآنی با مضامین تربیتی وجود دارد که بیش از ۵۰۰ پیام قرآنی آن برای دانش آموزان دوره ابتدایی مناسب است.

- **قطعه:** یا فراز قرآنی که دارای موضوعاتی چون: **نماز، روزه، مباحله، وحدت، ولایت، آیه الکرسی** و ... در قرآن بیش از ۱۲۰ قطعه مناسب وجود دارد که یک سوم آن برای دانش آموزان دوره ابتدایی مناسب است.

- **تمثیل و داستان:** در قرآن کریم بیش از ۲۶۰ قصه قرآنی آمده که تعداد قابل توجهی از آن ها برای کودکان مناسب است. می توان حفظ برخی از این آیات را همراه با قصه مد نظر قرار داد.

- **نیایش ها:** در قرآن کریم حدود ۱۱۰ ربنا آمده که حدود نیمی از آن ها در حوزه آموزش عمومی قرآن و حدود یک سوم ربناها برای دوره دبستان هم مناسب هستند.

- **آیه:** گاهی برخی از آیات به دلایل مختلف باید حفظ شود مانند آیات ۸۸-۸۷ سوره انبیاء که در نماز غفیله خوانده می شود.

- **سوره:** گاهی سوره ای با محوریتی خاص مورد نظر حافظ قرآن است. مانند سوره فیل برای داستان ابرهه

- **تدبری:** آیه ای را حفظ می کنیم و درباره آن در قرآن جستجو می کنیم تا ببینیم مراد حقیقی خداوند از نزول این آیه چه بوده است. (مانند: این سه آیه که مکمل هم هستند و با تدبر به دست می آیند: « **اقم الصلاه لذكری** » « **الا بذكر الله تطمئن القلوب** » « **يا ايها النفس المطمئنه ارجعي الي ربك ...** ») البته روش تدبر، مراتب و هر مرتبه مراحل دارد.

۲- حفظ تخصصی (قرآن محور)

بین حفظ تخصصی و حفظ ترتیبی شباهت هایی وجود دارد اما رویکرد، هدفگذاری و چگونگی این دو تفاوت هایی دارد. این نوع حفظ هم به اشکال مختلفی وجود دارد :

- **حفظ کامل با معنا:** همان حفظ ترتیبی است البته همراه با درک معنای عبارات و آیات قرآن
- **حفظ ترکیبی:** حفظ قرآن کریم همراه با یادگیری و رعایت یکی از فنون علم قرائت مانند تجوید، مفاهیم، تدبر
- **حفظ جامع:** حفظ قرآن با رعایت همه جوانب جامعیت قرآن مانند صحت قرائت، تجوید، معنا، تدبر، تفسیر و ...

۳- حفظ عمومی (مخاطب محور)

حفظ عمومی را باید عجین با حفظ اجمالی (نسبی / مقدماتی) دانست چرا که عمومی سازی یک موضوع یادگیری، نیازمند ساده سازی، کاهش کمیت و معنادار بودن آن است. به همین دلیل برای عموم باید از حفظ « جمله » (به جای حفظ سوره و آیه) یادکرد. البته جملات کوتاه و پرمعنا و تربیتی و متناسب با « نیاز، توان و ذائقه » این نوع برنامه ریزی است که می تواند به عنوان « زیربنای » سایر گونه های روش حفظ قرآن قرار گیرد. حفظ جملات تربیتی و کاربردی قرآن، نیازمند برنامه ریزی « دراز مدت » است. و حتی در حوزه حفظ عمومی باید به سلايق و علائق مخاطبات در انتخاب موضوعات و آیات « حق انتخاب » داده شود. در ارزش یابی نیز، حفظ به صورت « اجمالی و مقدماتی (نسبی) » مد نظر و عمل قرار گیرد. همچنین حفظ عمومی قرآن با « روبکرد جامع » یعنی توجه به همه ابعاد آموزشی و تربیتی مد نظر قرار گیرد.

نتیجه بحث :

چنانکه گفته شد در صدر اسلام آیات قرآن کریم به صورت پراکنده و بر پوست و استخوان های شانه و دنده های جانوران، چوب های درخت خرما، سنگ های سفید، کاغذ و پارچه ثبت می شد و احتمال نابودی یا تحریف کلام الهی همواره وجود داشت. در این موقعیت، پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله وسلم مسلمانان را به حفظ قرآن سفارش کرد و حتی گروهی را برگزید تا بدین کار پردازند. اما کارکرد حفظ قرآن رفته رفته در جامعه گسترش پیدا کرد. مهمترین و اصلی ترین کارکرد حفظ قرآن، بهرمندی از هدایت و راهنمایی قرآن است که در حوزه های متعدد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و ... به ویژه تربیتی و اخلاقی و اعتقادی مؤثر و مفید است.

در دوران معاصر هدف از حفظ قرآن، اغلب جنبه های تبلیغی و تربیتی و نخبه گرایانه و « تخصصی » دارد تا تربیتی و عمومی. امروز نیز باید آن کارکرد تربیتی به عنوان محور گسترش فرهنگ حفظ قرآن کریم جایگزین حفظ تخصصی برای عمومی مردم قرار گیرد. برای این کار پیشنهاد « حفظ اجمالی جملات تربیتی قرآن » توصیه می شود.

شیوه پیشنهادی

با توجه به آنچه گفته شد پیشنهاد نویسنده این مطلب راه تحقق تربیت عمومی حافظ قرآن را در نگاه جدید نسبت به حفظ عمومی قرآن کریم دانسته و پیشنهاد می کند، از حفظ قرآن به عنوان روشی برای « انس بیشتر با قرآن » و نیز « تقویت روانخوانی قرآن کریم » استفاده شود. البته طرح این پیشنهاد برای شرایط فعلی جامعه است. قطعاً در صورت موفقیت، امکان از اتقاء و رشد تکاملی آن وجود دارد.

« حفظ اجمالی جملات تربیتی قرآن کریم »

قرآن کریم ۶۲۳۶ آیه و حدود ۷۸ هزار کلمه و ۳۲۰ هزار حرف دارد. این اطلاعات چندان سودمندی برای عموم مردم ندارد. اما اینکه قرآن کریم دارای ۲۵ هزار جمله است، می تواند جای توجه و تأمل بسیار باشد؛ چرا که مراد خداوند از نزول قرآن کریم را باید در داخل جمله جست و جو کرد. تا در آیه و سوره. لذا اگر آیات را به جملات تقطیع کنیم آن وقت می توان جملات کوتاه و ساده و قابل فهم را همراه با معنا و تدبیر اولیه به راحتی حفظ و به آن عمل کرد. به همین دلیل به نظر می رسد اگر قرار است برای عموم مردم برنامه حفظ قرآن طراحی، تولید و اجرا شود، باید ویژگی های زیر در نظر گرفته شود :

۱- حفظ « جمله » (به جای حفظ سوره و آیه) مد نظر برنامه ریزان قرار گیرد. (بیش از ۳۰۰۰ هزار جمله و عبارت تربیتی و موضوعی در قرآن کریم وجود دارد که می تواند حوزه عمومی قرآن را در مراحل اولیه پوشش دهد.)

۲- به حفظ قرآن به عنوان یک « ابزار » (و نه هدف) برای هدایت و راهنمایی و تربیت مخاطبان نگریسته شود. چرا که قرآن، کتاب حکمت و هدایت است و حفظ آن نیز باید حکیمانه و هدایتگر باشد.

۳- حفظ عمومی قرآن نیازمند آموزش است و با تبلیغ و ترویج و نخبه‌گزینی محقق نمی‌شود.

۴- حفظ عمومی قرآن به عنوان « زیربنای » سایر گونه‌های روش حفظ قرآن در نظر گرفته شود. (الفبای حفظ قرآن)

۵- حفظ جملات تربیتی و کاربردی قرآن به صورت « دراز مدت و میان مدت » برنامه‌ریزی و اجرا شود.

۶- حفظ عمومی قرآن باید کاملاً با « نیاز، توان و ذائقه » مخاطب تناسب داشته باشد. این کار نیازمند برنامه‌ریزی بسیار دقیق و کارشناسانه است.

۷- به مخاطبان در انتخاب موضوعات و آیات « حق انتخاب » داده شده و در تولید محتوا سلاقی و آزادی انتخاب مد نظر قرار گیرد.

۸- در ارزش‌یابی، حفظ به صورت « اجمالی و مقدماتی (نسبی) » مد نظر و عمل قرار گیرد.

۹- حفظ عمومی قرآن با « رویکرد جامع » همه ابعاد آموزشی و تربیتی را مد نظر قرار دهد.

۱۰- مدت آموزش حفظ عمومی نباید طولانی، خسته‌کننده و محتوای سنگین و پر حجم باشد؛ در نتیجه باید سطح بندی شده و به دوره‌های کوتاه مدت تبدیل شود.

۱۱- از آموزگاران و مربیان مدارس برای آموزش حفظ عمومی قرآن استفاده شود. زیرا تجربه نشان می‌دهد در صورت حفظ اجمالی جملات تربیتی قرآن کریم، اعم اغلب معلمانی که خود حافظ قرآن نیستند، هم توان اجرای طرح را دارند و هم خودشان همراه با شارگردان به حفظ قرآن تشویق می‌شوند. (البته نیاز به کارگاه‌های آموزشی در حدود ۴۰ ساعت دارند.)

۱۲- در مدارس از بخش‌هایی از کتاب‌های درسی دانش‌آموزان که برای حفظ عمومی قرآن مناسب است برای حفظ عمومی قرآن استفاده شود.

تذکر مهم: پرداختن به حفظ قرآن کریم به عنوان یک فعالیت مستقل (مانند طرح ملی حفظ جزء ۳۰) برای دانش‌آموزان یک « فعالیت فوق برنامه » است. (و نه رسمی) لذا اختصاص ساعت درسی به حفظ قرآن خلاف مصوبات قانونی است.

امید است این نوشته توانسته باشد در راستای تبیین فلسفه وجودی حفظ عمومی قرآن کریم در جامعه کمک کند و تحقق منویات مقام معظم رهبری در حوزه تربیت ده میلیون حافظ قرآن کریم را تسریع بخشد.

تحقق این مهم، نیازمند عزم جدی مدیران هوشمند حوزه آموزش عمومی قرآن کریم است که با بازنگری به موقع و اساسی در مبانی نظری طرح ملی حفظ قرآن کریم زمینه را برای شکوفایی استعدادهای عموم مردم و به ویژه کودکان، نوجوانان و جوانان فراهم آورند.

ان شاء الله

والسلام

